

Un dels temes més sovintejats en les pàgines de la vella «**Revista de Gerona**» fou l'episodi napoleònic de 1808 i 1809 a Girona ciutat, on, com és sabut, els esdeveniments assoliren un dramatisme excepcional. Els famosos setges, assenyaladament el darrer, serien evocats en referències de tota mena pels erudits que escrivien en la publicació centenària. Hom troba a les seves pàgines estudis històrics, transcripcions de documents, poemes evocadors, articles apologètics d'homenatge, cròniques d'actes i commemoracions relacionades amb aquells fets històrics i altres escrits, en general del gènere èpic.

No cal dir que els poemes i les ressenyes d'actes d'exaltació tenen un to especialment sensible i triomfalista, mentre les pàgines propiament històriques, tot i el seu inqüestionable partidisme, esdevindrien menys abrandades. Els temps que corrien, floralescs i romàntics, es reflectien en les plomes dels erudits gironins que remembraven els terribles fets de guerra que patí Girona contra el francès. En aquestes ratlles voldria repassar breument els treballs de caire històric que publicà la revista, amb l'in-

La guerra del francès i «**LA REVISTA de GERONA**»

tent de fer-ne una valoració primera a nivell historiogràfic. Per això, deixaré de banda els aspectes purament literaris i em concretaré a les aportacions específicament històriques.

La contribució de la **Revista de Gerona** als estudis de la Guerra del Francès a Girona és essencial. I no solament pel nombre i la qualitat dels treballs publicats ans també perquè amb ells s'iniciaven a l'estudi del període els historiadors que més tard ens donarien les obres fonamentals, com és ara Emili Grahit i Enric Claudi Girbal. Per esmentar només els articles més importants apareguts a la revista sobre aquesta temàtica, citem de Girbal, **Cruzada Gerundense** (1880), **La compañía de Santa Bárbara en la Guerra de la Independencia** (1880), **Monedas de Gerona de 1808 y 1809** (1892); de Grahit, **La Gazette de Gironne** (1878), **Del levantamiento de Gerona en 1808 a favor de la independencia patria** (1880), **El general Don Blas de Fournas y su Diario del sitio de Gerona en 1809** (1890), de Gifré, **Sellos de Gerona durante la dominación francesa** (1893); i les transcripcions de textos tan interessants com els manuscrits del general Gouvion Saint-Cyr, traduït per Girbal Jaume sota el títol **Páginas históricas del Sitio de Gerona en 1809** (1895); el report del cèlebre metge Juan Nieto Samaniego. **Estado de la plaza de Gerona en el día 29 del mes de Noviembre de 1809, séptimo mes de su memorable**

per **Luis M.ª de Puig i Oliver**

La Girona del darrer quart del segle XIX conservava encara les muralles que l'havien defensat setanta anys abans. A la fotografia, les muralles de l'Onyar.

sitio (1891) i l'extracte del manuscrit de Furnas **Sitio de Gerona. Ejército de Cataluña 1809**, publicat per E.C. Girbal que el complementà amb nombroses anotacions.

Amb la publicació d'aquests estudis es pot dir que es produïa la primera contribució realment històrica al tema. Els treballs anteriors sobre la Girona del setges francesos eren molt lluny del mètode emprat i l'amplitud assolida pels homes de la **Revista de Gerona**.

Cal remarcar de seguida que la part més important correspon a la tasca realitzada per Grahit i Girbal. Aquest darrer, a més a més dels articles esmentats contribuï decisivament, amb la seva ploma i amb la seva gestió al front de revista, a la divulgació de la història de la Guerra del Francès a Girona. Emili Grahit, no cal dir-ho, esdevindria més tard l'historiador clàssic del període napoleònic a la nostra ciutat i encara avui són útils molts dels seus treballs. Per bé que l'any 1872 havia publicat uns articles periodístics encetant el tema, seria a la **Revista de Gerona**, amb els estudis que he esmentat, on començaria el 1879 l'obra d'investigació sobre els setges i l'ocupació francesa. I com a resultat i superació d'aquest primers estudis sorgiria, l'any 1894, la peça cabdal de Grahit, **Reseña histórica de los Sitios de Gerona en 1808 i 1809**, publicada en dos volums atapeïts, que més endavant, el 1896, sintetitzarà en un sol llibre més a l'abast de tothom que tindrà **Historia de los Sitios de Gerona**. Publicà encara altres treballs sobre l'època l'embrí dels quals foren els articles que trobem a la **Revista de Gerona**; citaré pel seu interès especial, els assaigs publicats els anys 1901 i 1908 sota el nom de **La Junta de Gerona en sus relaciones con la de Catalunya, 1808 y 1809**.

Heus ací, doncs, que l'aportació de la revista al coneixement d'aquell moment crucial de la història de Girona és alhora important i significativa. Important per la quantitat i qualitat dels textos, i significativa perquè representà el camí obert per a futures investigacions, la base per a obres posteriors, en relació directa amb el desvetllament de l'interès per la història en general que es produí a Girona en el cercle de l'**Asociación Literaria**, entre els entranyables amics de la **Cova de can Vinyas**.

¿Per què la Guerra del Francès interessà tan vivament a aquell grup d'intel·lectuals gironins? Per què acaparà l'atenció dels redactors de la revista el passat napoleònic de Girona? Fonamentalment per tres raons: d'una banda, la magnitud i la transcendència dels fets de 1809; de l'altra, la proximitat relativa en el temps a l'epopeia, i, finalment, perquè la temàtica era especialment suggestiva per als corrents de pensament i tendències culturals dominants a la Girona del darrer quart del segle XIX. Vegem seguidament, amb més precisió, els termes d'aquestes tres motivacions.

El setge de 1809, un terrible tall històric

Pel que fa a la força dels fets i les conseqüències que se'n derivaren, crec que poques vegades al llarg de la nostra història trobarem un cas de ruptura del procés evolutiu com la que sofrí Girona a causa del desastrós assetjament de 1809. No hi ha comparació possible amb cap altre període del passat gironí. La defensa obstinada de la ciutat, fins quasi al suïcidi, enfront del millor exèrcit del món, costaria a Girona una frenada de cap a cinquanta anys en el seu

progrés. Els darrers mesos del setge famós foren una vertadera catàstrofe per a una ciutat preparada a obrir-se al procés d'industrialització i al capitalisme que iniciava el seu camí a les nostres contrades. El cop retardaria de mig segle, quasi, aquella dinàmica.

Recordem, tot i que ha estat tantes vegades assenyalat, la pèrdua que suposà a nivell demogràfic: la mort de la meitat de la població i els conseqüents desequilibris en vistes al posterior augment. Pel que fa al físic de la ciutat, sabem que quedà destruïda en una tercera part i amb la resta dels sectors urbans durament afectats pels bombardeigs continuats. A nivell econòmic, la tragedia col·lapsaria de soca-arrel el comerç, les manufactures, l'agricultura i els mercats. Políticament i social, el càstig ajudaria a enfortir la posició de les classes privilegiades conservadores, és a dir, a crear un buit en el lloc reservat als sectors més dinàmics de la societat; a retardar la florida, per tant, del capitalisme, i a perdurar unes estructures d'Antic Règim. Inqüestionablement, els setges de 1809 significà un tall radical en el procés progressiu de Girona.

I un desastre semblant, lògicament, havia de produir-se enmig d'unes circumstàncies i a través d'uns fets d'absoluta excepcionalitat. Fou així. Els esdeveniments assoliren característiques extremes: bombardeig sistemàtic i enrunament de la ciutat, milers de morts i ferits, fam, epidèmies repugnants, fanatisme cec, por a misèria... certament la imatge és colpidora. I aquella terrible sotragada fou seguida de quatre anys i tres mesos de dominació francesa, els quals, tot i l'esforç dels homes del Règim Civil napoleònic per paliar els problemes més greus, serien també una etapa negativa car la guerra continuava i no fou possible altra cosa que iniciar la recuperació molt tímidament.

Uns fets realment excepcionals i unes conseqüències funestes per a la història posterior de Girona. Raó sobrada tenien, els historiadors de final de segle, de fer atenció sobre aquell episodi, el més traumatitzador que visqué mai la ciutat en la seva llarga i trasbalsada trajectòria històrica.

El record dels setges a la Girona de la Restauració

El primer volum de la **Revista de Gerona** veia la llum el 1876, exactament al cap de seixanta-dos anys de la fi de la dominació francesa. Els setges, que ara ens semblen tan llunyans, eren, per als col·laboradors de la nostra publicació i llurs contemporanis un afer proper, una experiència històrica viva i present.

Parem esment que les persones de més de setanta anys havien estat testimonis i potser protagonistes de la lluita del 1809, i que, recolzant els relats dels testimonis presencials, la fesomia de la ciutat assenyalava inequívoca-

El mite de l'heroi, romanticisme pur, es concretà a Girona, sobretot, en la figura d'Alvarez de Castro.

ment, en el darrer terç del segle passat, les dimensions de la batalla de principis de centúria. Les velles muralles enrunades encerclaven encara la ciutat —a punt de desbordar-les definitivament amb la seva expansió—, i en temps de la Restauració hom troba encara documentació segons la qual l'Ajuntament havia d'enderrocar cases que amenaçaven caure a causa dels bombardeigs francesos de 1809.

El record era a flor de pell i, tanmateix, la presència latent dels fets de la Guerra del Francès ens pot fer comprendre l'especial apassionament que hi posaven els historiadors en referir-s'hi. Cal considerar, també, un altre factor que justificaria en certa mesura el seu subjectivisme: les implicacions personals i familiars. Els pares o els avis dels erudits de la **Revista de Gerona** havien estat defensors de la ciutat i, amb tota seguretat, cadascú tenia familiars que havien pagat el tribut de sang en la lluita contra l'invasor.

Tot i que d'ençà de 1814 s'havien produït a Girona esdeveniments polítics i militars remarcables, cap altre fet pervivia amb tanta força en la memòria popular. La perduració física —als

supervivents, l'aspecte urbà de la ciutat— i les conseqüències de tot ordre que es derivaren de la resistència, exerciren sobre els Grahit i Girbal una fascinació autèntica, arrelada en el sentiment popular. Per això, són tan abundoses les referències poètiques i èpiques, a més de les històriques. Per això, els sovintejats actes d'homenatge i d'exaltació dels defensors de la ciutat. Per això, els monuments alçats en temps de la restauració monàrquica als herois de 1809. Era com una dèria. Josep Grahit i Grau, en la biografia que publicà sobre el seu pare, no vacil·la a afirmar que a Emili Grahit el tema dels setges l'**obsessionava**.

I la suggestió que produïren sobre els nostres escriptors els fets extraordinaris de 1809 connectaria, a més a més, amb el corrent de pensament i la tendència literària que dominava entre els intel·lectuals gironins de l'època: el romanticisme.

Una història romàntica

En el moment de passar a valorar la influència que el romanticisme exercí entre els historiadors de la **Revista de Gerona**, no puc deixar de caure en la temptació d'avançar una hipòtesi, que m'agradaria que fos confirmada algun dia pels especialistes, sobre la classificació dels escriptors gironins —d'una manera especial el historiadors— en el context cultural català de la segona meitat del XIX. Penso que cal situar la seva obra dins la renaixença catalana, si bé per l'estil i el contingut quedarien més a prop dels iniciadors que no pas d'aquells que, essent contemporanis, n'eren l'avantguarda en aquell moment. Entre altres indicis hom remarca que com els primers autors de la renaixença, Balaguer, Pi i Aramón, Antoni de Bofarull, Torres Amat, etc., els escriptors de Girona utilitzaven amb preferència la llengua castellana, no alliberats encara del tabú segons el qual el castellà tenia més prestigi científic. D'altra banda, el romanticisme com a concepció de la història que seria un dels elements definidors de les obres que comentem, assolí arreu el punt àlgid durant la primera meitat del dinovè. Dóna la impressió d'un cert retard de Girona en relació als moviments culturals i literaris catalans i espanyols. Una hipòtesi, ja dic, per a estudiar.

Tornant al romanticisme, recordem que en el camp de la història serà vigent a Catalunya cap a finals de la primera meitat del dinovè. Coincidirà amb el floriment de la investigació històrica i, de fet la impulsarà. El romanticisme històric fou una concepció idealista del passat que portarà a una tendència enyoradissa dels temps, pretèrits, a una necessitat de rehabilitar-los, de recuperar les velles tradicions nacionals, regionals i locals. Els historiadors idealistes se sentiran atrets pels fets espectaculars susceptibles de mitificacions i els seus relats

seran sobrecarregats d'expansions emocionals que els provoca la seva mateixa actitud sentimental davant les gestes històriques que triaran per a narrar. A Catalunya el màxim exponent d'aquesta escola serà Víctor Balaguer, romàntic tan abrandat com fecund, el qual, emportat per l'apassionament, escriurà sobre el passat sense cap esperit crític, barrejant fantasies i llegendes amb fets històrics provats, tot plegat descrit amb una retòrica ampullosa i grandiloqüent. Hom ha afirmat que l'obra de Balaguer, i sobretot la seva **Historia de Catalunya**, va fressar camí a la narrativa històrica dels Jocs Florals de la renaixença. L'observació és encertada i el **Certamen Literario** de Girona i la mateixa **Revista de Gerona** en poden ser un bon exponent. L'afecció de molts escriptors a tombar cap al sentimentalisme i l'abús de la intuïció també féu forat a Girona.

Referint-nos als més significats d'entre els qui escrivien a la vella revista, val a dir que Grahit i Girbal foren historiadors de pensament romàntic. Per les raons que apuntàvem abans, de pervivència i suggestió, la temàtica de la resistència de Girona contra el francès els oferirà els elements adequats per un tractament romàntic i es llançaran resoltos cap a la interpretació idealista dels setges.

D'entre els components romàntics que hom percep en les seves obres ja sigui amb una anàlisi superficial, hom observa que malgrat haver durat la Guerra del Francès sis anys i escriure, van interessar-se quasi exclusivament pels fets que es produïren durant el primer any i mig, és a dir, l'alçament contra l'invasor, els atacs i l'heroic sacrifici. Refusaven, com veiem, els aspectes que no oferien possibilitats de tractament, romàntic; per sobre de tot els interessava la gesta, l'epopeia, els trets espectaculars, allò que podia ser aureolat i presentat amb un cert lirisme. La tendència a rahabilitar el passat, tan romàntic, la trobarem també a les pàgines de la **Revista de Gerona**, no solament en els textos històrics obertament glorificadors i, obviament, justificadors, ans també en els homenatges diversos que en vers i en prosa es tributaren als defensors de la ciutat de l'any 1809. El localisme, un altre element romàntic, assolirà així mateix nivells elevats; els elogis no tindran aturador i la Girona assetjada serà comparada amb els grans esdeveniments de la història universal. En un altre aspecte, si bé no trobem en Grahit i Girbal excessives concessions a la llegenda, encanvi les seves pàgines estan impregnades de providencialisme. Per aquest costat hom hi detecta una manca de rigor. Les referències sobrenaturals i miraculoses s'encamellen sovint entre els fets que ens relaten, com si es deixessin emportar pel clima supersticiós i fanàtic que s'endevina en la documentació original de l'època que historien. Potser aquest determinisme providencial tan acusat ens faria veure, fins i tot, una certa influència historicista; una altra hipòtesi a comprovar. Finalment, dels com-

ponents romàntics assenyalen el del culte a l'heroi, característica acusadíssima dels articles de la **Revista de Gerona** aplicat sobretot a la figura d'Alvarez de Castro, de tal manera mitificat que esdevé difícil reconèixer, en les seves descripcions, el personatge històric real.

Amb tot, els autors gironins no foren pas d'un romanticisme frívol, exempt de la seriositat mínima que exigeix el conreu de la disciplina històrica. Avançant-se a un Balaguer, van saber fer l'esforç de superar la indiscriminada mescla d'història i llegenda i per això les seves pàgines són una aportació que hem de qualificar d'important.

Positivistes i conservadors

Seguint l'exemple d'Antoni de Bofarull, i probablement influïts per la seva obra, el mètode de treball emprat per Grahit i Girbal fou clarament positivista, entenent el positivisme com l'intent de fer una història científica a base de la publicació de documents. Antoni de Bofarull representà en el seu temps la reacció erudita contra el romanticisme arrauxat de Balaguer. Fins i tot literàriament refusà l'estil declamatori d'aquest, fent equilibris entre el romanticisme —Bofarull, com els nostres autors, no deixà de ser un romàntic tampoc— i la ponderació a què l'obligava la seva idea d'escriure una història sobre bases científiques.

Els escriptors gironins oferiran uns bons resultats d'adequació del positivisme a l'esperit romàntic. Es clar que hi havia punts de confluència que ajudaven a conjuminar-los. El positivisme tendia a la relació de fets concrets i homes singulars; els setges de Girona eren tan grats a aquesta òptica com a l'enfoc idealista del corrent romàntic. En aquest sentit, Grahit i Girbal faran la part a les exigències documentals i alhora, al comentari ditiràmbic.

Crec que es pot dir que aquests dos historiadors i els altres que tractaren el tema a la vella publicació que estigueren a l'altura de la història acadèmica de les darreries del dinou. La gran quantitat de documents que van compilar i ordenar els posa al nivell dels Josep Coroleu, Pella i Forgas, Sanpere i Miquel, Aulèstia i Pi Joan, Fidel Fita, Guillem M.^o de Brocà, Bofarull i Sans, etc., autors que, com sabem, impulsaren decidivament els estudis històrics a Catalunya. Es clar que, uns i altres forca allunyats de les grans figures, els mestres Rubió i Lluch, Miret i Sans, Carreras Candi i Massó i Torrents, puntes de llanca i autoritats indiscutibles de la historiografia catalana del seu temps.

Voldria portar ara l'anàlisi a un altre nivell no pas mancat d'interès i, a parer meu, esclaridor. Avui es pot mesurar amb prou perspectiva el substrat ideològic i polític que emana d'a-

quells treballs d'història i serà oportú de referir-nos-hi. L'ofici de l'historiador no està mai al marge de la política —no cal insistir aquí sobre el rerafons ideològic subjacent a tota interpretació històrica— i no ho estava tampoc en temps de la Restauració. Per això, cal emmarcar la tasca dels autors que estudiem en el context conservador, profundament confessional de Girona, ciutat que ha definit, força encertadament, algun historiador, com el feu de la reacció al llarg del segle passat. Els grups dominants de Girona a l'època eren monàrquics, conservadors i clericals. Les classes dirigents i, per tant, el món de la cultura gironí, acataven la idea de la fidelitat dinàstica —tot just s'iniciava en els medis avançats d'aquestes classes el desvetllament anti-centralista—, i es commovien pel sentimentalisme romàntic dels mites i els herois així com pels determinismes que els predicaven continuament a cor d'altar. Les descripcions heroiques i espanyolistes que els oferien els autors de la **Revista de Gerona**, havien de ser molt ben assimilades per la burgesia ascendent i provinciana de cap a finals de segle.

Les circumstàncies socials i polítiques, les relacions de treball establertes en una societat fan que els seus ciutadans tinguin una determinada visió del passat, i és en aquesta direcció que ens podríem explicar perquè el romanticisme-positivista de Grahit i Girbal fou molt menys liberal que no ho era el d'un Víctor Balaguer. Els escriptors gironins van ésser, ideològicament, molt conservadors; tant com la seva ciutat. Per a donar una dada ben significativa, recordaré que tots els historiadors liberals del XIX foren radicalment contraris a Ferran VII; en canvi, els nostres autors no li regatejaren mots de lloaçà.

La base per a una nova història

Es possible que l'anàlisi que he fet sembli força negativa de cara a valorar l'aportació dels homes de la **Revista de Gerona** al coneixement del període napoleònic; no era la meua intenció. Ja he dit que considerava que els seus treballs corresponien molt bé als que escrivien d'altres grans autors que he esmentat. Penso que no hem de confondre els Grahit, i Girbal amb els escriptors que han continuat la línia positivista o romàntica fins pràcticament els nostres dies. Que els historiadors del noucents escrivissin una història acusadament romàntica és dins la lògica més exigent i, que fossin positivistes, hem de valorar-ho com un signe progressista. Per contra, la perduració de la seva visió del passat si que és anacrònica i blasmable, i, tanmateix n'hem anat tenint mostres fins fa ben poc. Pel que fa a la historiografia no ens costaria massa de trobar obres recents d'estil i contingut decimonònic, filles de plomes superconservadores i oficialistes; pel que fa a la re-

lació entre la ideologia i l'episodi històric que ens interessa val la pena recordar que Girona té un únic diari governamental, que es titula **Los Sitios**, i que fins fa quatre dies tenia una clara significació política l'acte oficial-religiós en memòria dels defensors de Girona caiguts el 1809. Cal valorar, doncs, que l'obra de la **Revista de Gerona** es produïa fa quasi cent anys. Eren molt més coherents amb el seu temps Grahit i Girbal que molts historiadors actuals.

Cal, avui, que, sense oblidar el que aquella historiografia té de depassada, estudiem els seus textos amb tots el recursos que ens ofereix la història com a ciència que, des d'aleshores, ha avançat un pas de gegant. Tot i que és admirable de veure l'enorme feina acomplerta per aquells escriptors, no hem d'ignorar que aquells homes no pretenien res més que **descriure** uns fets del passat, mentre nosaltres volem **explicar** aquest passat. Aquesta pot ésser la diferència es-

sencial entre el seu concepte de la història i el nostre. Diferència, però que no ens priva de veure que les aportacions de Grahit i Girbal i els seus companys són de primer ordre que la **Revista de Gerona** representa el primer esforç seriós per treballar amplament les fonts de la Guerra del Francès i que les seves pàgines, nodrides de dades documentals, tenen una inqüestionable utilitat. Carles Rahola, l'historiador que tant va escriure sobre l'època napoleònica a Girona, ja amb una nova visió, va utilitzar profitosament les aportacions de la revista per a donar-ne una versió històrica més ponderada i equànime, i els que seguim els camins oberts per aquest il·lustre escriptor les hem utilitzades també i, ben segur, ho farem en l'esdevenidor. Es, de fet, el millor que es pot dir dels estudis sobre la Guerra del Francès publicats a la **Revista de Gerona**: que estan a la base de la nova història que s'escriu avui.

La culminació dels actes d'exaltació dels caiguts gironins de 1808 i 1809, fou la inauguració del monument a la Plaça de Sant Agustí. A la fotografia, la plaça un dia de mercat de les darreries de segle.